

Iluliaq

Föreningen Sverige-Grönlands medlemsblad Nr 2/2013

Med hjärtat i Kulusuk, sid 4

Uummannaq i återsken, sid 9

Ny syn på grönländsk bondekultur, sid 10

På åttiotalet var jag ofta på Sydgrönland och bodde några gånger en kortare tid i bygden Sardloq.

Under årens lopp har jag gjort dagskorta besök i bygder både i norr och söder och idag kan jag också se tillbaka på några spännande veckor i Kulusuk, en bygd på Östgrönland. Den vitalitet som jag upplevde i bygden på 80-talet har långsamt förbytts till stagnation. Under de dryga trettio år som har passerat har bygden fått uppleva att statens investeringar i upphandlingsanläggningar och bra service har upphört liksom enhetspriserna som garanterade samma pris oavsett om man bodde i Ittoqqortoormiit eller Sisimiut. Om dessa marknadsekonomiskt inspirerade nedskärningar har det varit en förbluffande enighet mellan de politiska partierna. Rekommendationer finns också att helt avveckla bygden i den yttre periferin.

Endast ett fåtal bygder har ett bärkraftigt näringsliv och en eventuell framtida utvinning av naturresurser lär inte ge några större jobb. Idag lever 50 procent av bygdefolket under fattigdomsgränsen. Deras röst i politiken är för tyst för att höras. Ojämligheten i Grönland är större än i både USA, Storbritannien och Italien. Skillnaden i levnadsstandard mellan en bygdebo och t ex en tjänsteman i Nuuk är enorm. En kontroversiell statistik som Selvstyret valt att förtiga.

Ett plus för bygdebefolkningen är dock att de kan utöka den magra kassan med egen fångst och att den gamla traditionen att dela med sig fortfarande existerar. En möjlighet som de som lever utanför arbetsmarknaden i städerna inte har. Många vuxna bygdebor älskar sin bygd och kan inte tänka sig att lämna

Bygderna måste få leva

den. Eftersom utbildningsnivån är låg har de heller inte stora chanser att få arbete i städerna utan riskerar att hamna i utanförskap. De unga är mer villiga att röra på sig och drömmer ofta om att få vidareutbilda sig och arbeta utanför hemorten.

Det är en allmän uppfattning att bygden är en belastning för landets ekonomi. Kåre Henriksen tar i sin doktorsavhandling om bygdeekonomi i Grönland kål på den myten. Han menar att de sociala kostnaderna, exklusive pensionsutbetalningarna, är väsentligt högre per invånare i städerna än i bygden.

I Kulusuk upplevde jag en mycket låg levnadsstandard men trots fattigdom och dåliga bostäder tror jag att de flesta kulusukbor föredrar livet i bygden och den omgivande naturens möjligheter framför en anonym tillvaro i städernas sociala utkanter. Det är bara att hoppas att Selvstyret med Henriksens avhandling i handen inser värdet av bygden och satsar på att förbättra deras livsvillkor. Låt hela Grönland leva.

Sylvia Hild

När enhetspriset slopades i Grönland blev det ett hårt slag mot bygden som idag betalar mer för livsfrödenheter än landsmännen i Nuuk och andra städer. Tillgången på färskvaror är också betydligt sämre i bygden. I Kulusuk måste alla leveranser av t ex frukt och grönsaker ske med flyg vintertid vilket gör dessa varor till lyx som få har råd med. Foto: Sylvia Hild.

Iluliaq

En tidning från Föreningen Sverige-Grönland. www.sverige Gronland.com

Redaktionen består av:

Ordförande Sylvia Hild, Helgagatan 36 F, 118 58 Stockholm, Telefon: 070-303 96 30, e-post: sylvia.hild@comhem.se

Sekreterare: Joel Åsblom, tel: 070-7871436, e-post: asblom@rocketmail.com

Föreningens kassör är Mats Gullberg, tel: 08-660 91 79, e-post: matsgullberg2003@yahoo.se

Västgrönländsk krater med löftesrika metaller

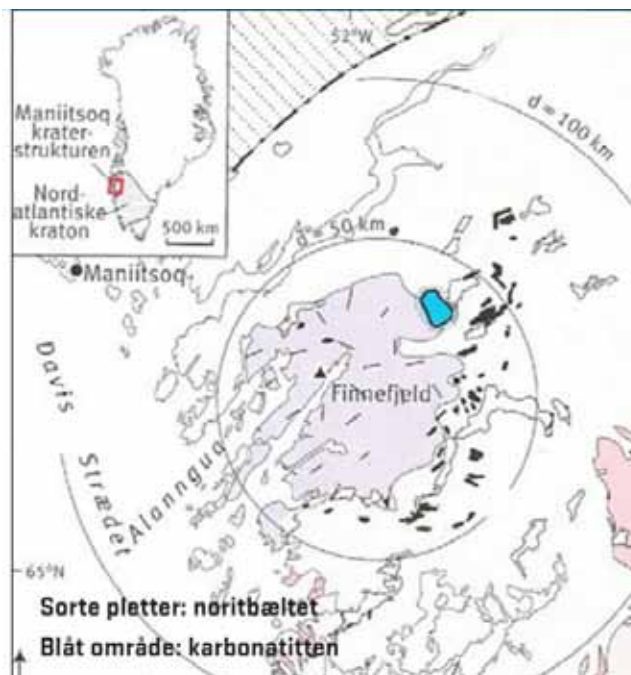
Guld, platina och nickel – ett resultat av ett tre miljarder år gammalt meteoritnedslag på västra Grönland.

Geologerna har identifierat en omkring 50 mil vid krater vid Maniitsoq på västra Grönland. Det såväl äldsta som största kända nedslaget på jorden ser ut att vara en riktig fyndplats för ädla metaller som bland annat eftertraktas av framtidens ”gröna teknologi”.

Den gigantiska meteoriten lämnade en kraterbotten av krossat, veckat och delvis smält berg på ungefär 25 kilometers djup. Idag har eroderande väder och vind skavt bort mycket av jordskorpan så att detta material delvis kommit i dagen. Det är här de intressanta fynden görs. Detta är mycket löftesrikt för modern elektronik och framtida ”grön teknologi”, konstaterar tidskriften Polarfronten (nr 1/13).

Klipporna med sitt potenta innehåll har länge förbryllat forskarna. De stämmer varken med omkringliggande berg eller ens något annat jämförbart globalt sett. De är ytterst unika och området Finnefjeldet vid Maniitsoq har studerats i närmare 50 år nu. Men det var helt nyligen som geologen Adam Garde upptäckte att de speciella klipporna är del av en kraterbotten. Genombrottet i forskningen kom med en helikopterbaserad undersökningsmetod, så kallad SkyTEM, härom året.

Kommersiellt har företaget North

American Nickel etablerat sig med omfattande och kostsamma fortsatta undersökningar. Bara sedan början av 2012 har företaget satsat mer än 20 miljoner dollar i projektet. I arbetet har man upptäckt god förekomst av nickel- och koppar men också guld och platina. Det är uppenbart att de rika metallkoncentrationerna står i direkt samband med det historiska meteoritnedslaget.

Det grönländska företaget NunaMinerals jobbar också inom Finnefjeldområdet och har gjort ovanligt rika fynd av

sällsynta jordartsmineraler. Det är just sådana som står extra högt i kurs inom modern teknologi. Kimberlit och diamanter av varierande storlek har också hittats av det grönländska företaget. Den vulkaniska kalksten som finns i området innehåller karboniter med värdefulla jordartsoxider i en koncentration på mer än 13 procent, vilket är mycket löftesrikt för en omfattande brytning under kommande år.

Anders Tidström

Station Nord rustas

En av Grönlands verkliga utposter, Nord – officiellt Station Nord – är i stort sett bara tillgänglig för forskare. Från början var här en isolerad militärbas. Nu satsas stort på upprustning för att möta behovet av klimat- och luftforskning i Arktis. De närmaste åren ska 70 miljoner danska kronor investeras här.

Med uppbackning av den så kallade Villumfonden sker upprustningen men sedan är det Århus Universitet som står för driften av anläggningen. Att satsningen sker nu beror på behovet av skärpt kontroll över föroreningar och klimatförändringar i Arktis. Professor Henrik Skov på miljövetenskapliga institutionen vid Århus Universitet gläds över att snart kunna flytta in i en toppmodern forskningsstation:

- Vi kommer att kunna utvidga våra studier av klimatförändringarna och föroreningar som drabbar Högarktis, säger han till tidskriften Polarfronten (nr 1/13).

Det kommer nu att satsas på en basstation med laboratorier av hög klass. Därtill en bostadsdel för ett dussin forskare och en logistiker. Ett par kilometer från Nord byggs ett så kallat Clean air-laboratorium. En variabel mast (25-50 meter) möjliggör tagning av luftprover. En mobil station byggs också med snöskotrar, bandfordon, slädar, tält, vatten- och elförsörjning, mm. Denna enhet möjliggör arbete i fält långt från Nord. En liten flygbas för drönare ska också finnas för att

underlätta bland annat studier av luftens sammansättning.

Såväl danska som internationella forskare kommer att vara verksamma vid forskningsstationen, främst via Arkiskt Forskningscenter vid Århus Universitet.

Nord ligger visserligen extremt isolerat i Grönlands nordöstra hörn men tack vare egen landningsbana är tillgängligheten flygledes österut till Svalbard god.

Anders Tidström

Med hjärtat i Kulusuk

Föreningens ordförande Sylvia Hild har besökt Östgrönland under två veckor. Här nedan berättar hon om sina upplevelser i bygden Kulusuk där hon bodde hos en av lärarna på skolan. Kulusuk har 270 invånare och är kanske den vackrast belägna av Grönlands 58 bygder.

Jag har förlorat mitt hjärta till Kulusuk. Det skedde i april då jag på ostadiga ben lämnade Air Iceland's plan bakom mig och gick på ishalka mot den lilla stationsbyggnaden.

Vi, dvs ett gäng isländska skidåkare och jag, hade flugits in från Reykjavik. Planet var litet, sätena trånga och de många skidåkarnas bagage låg löst staplat mellan fyra säten vilket föranledde mig att ljuga. Jag sade till den enda flygvärdinnan att jag arbetade inom svensk säkerhetstjänst och uppmanade henne att omedelbart surra den stora högen av ryggsäckar och metallådor. Vilket hon också gjorde. Men väl nere på Kulusukön fylldes hjärtat med en oväntad lycksalighet. Inte ett moln skymde utsikten, luften kändes som en kall smekning, solen spred sina strålar generöst över ett oändligt landskap av höga fjälltoppar och lockande isvidder. Hade jag möjligen kommit till paradiset?

Inne i vänthallen på andra sidan säkerhetskontrollen viftade min väninna An-

ne-Mette Holm med ett kreditkort. Jag var förberedd. Bøjde mig fram förbi tullpersonalen, tog kortet och köpte fyra flaskor vin tullfritt. Givetvis hade jag även köpt vin i Reykjavik men nu gällde det att ta alla tillfällen för vinet var slut i butiken och än skulle det dröja länge innan första båten kommer.

Alla dessa flaskor gjorde naturligtvis bagaget extra tungt. När Anne-Mette förberedde mig på att vi måste gå de tre kilometrarna genom snön fram till bygden blev jag lätt chockad. Men hon hämtade raskt fram en liten barnsläde, surrade fast bagaget med många meter rep

Kärt återseende. Sylvia Hild med Thomasine och Maren.

och spände för sin hund Bambi. Bambi är nog Grönlands enda inomhussovande slädhund. Det lättjefulla livet i stugvärmen har säkert bidragit till hennes höga ålder. Tio år. Bambi ville helst inte dra någon släde utan Anne-Mette och jag tog också rollen som slädhundar. Den långa promenaden till huset där jag skulle bo de närmaste två veckorna tog andan ur mig. Inte på grund av syrebrist utan det var mer en surrealistisk känsla av Barnen på Frostmo fjället. När vi närmade oss de första husen reste sig en flock hundar och ylade oss välkomna. Ja, det är mer troligt att det var Bambi de hälsade. Men jag var helt lycklig och ylade invärtes tillbaka.

Isländsk solidaritet

Anne-Mette, som i flera år bott i ett mögelskadat hus, hade nu fått komma till ett nytt hus.

I det gamla huset hade skolans alla instrument flyttat in och till hela bygdens sorg brann huset ned under en snöstorm i vintras. Men Kulusuk har vänner på Island och där gav man en stödkonsert i musikhuset HARP vilket inbringade en halv miljon kr som nu i maj har överlämnats till kulusukborna.

Ingången till Anne-Mettes hus avslöjade att snömängderna i Kulusuk är enorma. Snön sträckte sig upp till köksfönstret och med spadens hjälp hade hon huggit ut några ojämna trappsteg i snön.

Jag kunde bara se en bil i Kulusuk, butikens Toyota var till hälften begravd i snö. Men en stor bulldozer såg till att hålla gång- och skotervägar framkomliga i bygden. Det kändes väldigt annorlunda att stega fram på glatt snö mellan sex meter höga snöväggar. Tio år tidigare hade snömängden varit mycket större och piloterna måste sätta ned planen i snökorridorer med 10 meter höga väggar av snö. Det räckte med spänning på dagens gångvägar för kom det en snöskoter i full fart runt hörnet, gällde det att trycka sig in i snöväggen och lämna ett vackert avtryck av händelsen.

Anne-Mette hade förvarnat mig om golvkyla och anbefallt varma sockor. Som tur var tog jag med varma tröjor också ty det var kallt även runt axlarna. Olja för uppvärmning är dyrt, så dyrt att många familjer i Kulusuk inte har råd att betala. Det har lett till att familjer har flyttat samman i en bostad för att spara på värmekostnaderna. Förvånansvärt många hus stod tomma, några t o m med viftande gardiner och sönderslagna rutor.

Den här trångboddheten har fått otrevliga följder. Anne-Mette var mycket noga med disken. Tbc hade blivit något av en folksjukdom och det var extra viktigt med hygien. I Kulusuk grasserar en aggressiv form för tbc men enligt läkaren på sjukhuset i Tasiilaq går den att bota med penicillin. Två års medicinering innebär dock stora kostnader för samhället, allra helst som också familjemedlemmarna måste ta medicin i ett halvår.

Skolan ett kulturellt nav

Jag var förstas väldigt nyfiken på skolan. Indirekt var den anledningen till att jag kommit till Kulusuk.

I september 2011 tog jag och även Föreningen Sverige-Grönland emot Anne-Mette och fyra skolbarn i Stockholm, som en första etapp på vägen till Bokmässan i Göteborg. Tillsammans hade de som en del i skolarbetet gjort illustrationerna till Elisabeth Härenstams bok om Havets Mor, en gammal inuitmyt som ännu idag är aktuell och som barnen skulle presentera i Göteborg. När de lämnade Stockholm efter några intensiva dagar med Skansen, simning och skolbesök kändes det ovanligt svårt att skiljas åt och jag lovade att komma och hälsa på.

Först nu kunde denna efterlängtade resa förverkligas. Redan andra dagen klev jag in genom skolans glasörr och hamnade i matsalen där det serverades smörgåsar och juice. Den utbredda barnfattigdomen och dit hörande undernäring fick Selvstyret att införa obligatorisk skolmat för några år sedan. Stämningen i skolan, som har femtio elever och tio lärare, kändes familjär. Jag gissar att alla kände varandra. Stämningen kändes också ganska tillbakalutad vilket kanske

Eleverna ser på bilder från Sverige.

inte alltid främjade barnen utveckling. Men hos Anne-Mette, som egentligen är textilkonstnär, var stämningen snarare framåtlutad. Barnen hängde över snickarbänkarna med såg och bågfil. Den konstnärliga kreativiteten var förvånande, här skapades allt från bord till broderier och alltid med Östgrönlands egen symbolvärld. Just då hade barnen gjort ett hundspann i trä som skulle föräras av lärarna som fyllde femtio den dagen. Anne-Mette har noggrant dokumenterat barnens alster i text och bild genom åren och när jag bläddrade igenom de många lådorna med inplastat material hängde barnen över mig och fyllde rummet med igenkännande skratt. Denna osedvanliga konstnärliga verksamhet har genom Anne-Mettes försorg och okuvliga framåtanda gjort skolan berömd. Många av barnens alster har visats på utställningar långt utanför Grönland. T o m Dronning Margrethe spräckte sitt hårt ansatta tidschema och stannade alltför länge framför barnens utställning när hon deltog i Kulusuks 100-årsjubileum.

Godis i massor

En av de första inrättningar som måste besökas när man kommer första gången till ett ställe är förstas affären.

Jag var fylld av onda aningar. April är inte den bästa tiden på året för varuleveranser. Och mycket riktigt. Många hyllor gapade tomma. I frysen fanns en del fisk och danskt kött och även grönsaker. Någon gång flögs det in färska gurkor från Island. Vid sådana tillfällen gäller det att snabbt vara på plats och ha gott om pengar. Utbudet av läsk och godis var däremot oproportionerligt stort och invid kassan såldes butiksbakat bröd. Anne-Mette var, efter många år på Grönland, van att

trolla med maten, t o m fiskpinnar, som vi åt när vädret var för dåligt för att gå ut, lyckades hon omvandla till ett gastronomiskt äventyr. Om Anne-Mette trollade, så experimenterade i stället danskläraren Henrik Pötzsch i köket. Eller vad sägs om blodkorv gjord på späckhuggarblod och plättar bakade på ris och yogithé. Den middagen ska jag inte glömma.

Jästa sällabbar

Den mest autentiska matupplevelsen bjöd en av de grönländska lärarna på. Han ville fira sin födelsedag med att bjuda in hela bygden till sina svärföräldrars garage.

Därinne i mörkret hade han dukat upp ett bord som nog får sägas var hundra procentigt ekologiskt. Jästa sällabbar, sälspäck, mattak, isbjörn och myskoxbiffar, sälrevben, sällever, fisk i alla de former o s v. Jag vet inte om det skulle föreställa desserten men på golvet stod en gryta med tång och kråkbär. Tyvärr var jag lite för svenskt harig för att våga avsmaka alla delikatesser men jag lovar att de lokals matglädje var stor. Läraren berättade att han hade samlat årets fångster i frysen just för detta tillfälle.

En eftermiddag satt jag och fikade med några av fångstmännen i bygdens servicehus. Dit kunde man komma och duscha eller använda tvättmaskinerna. På väggen hängde ett meddelande och trots att min kunskap om det östgrönländska språket är noll kunde jag lista ut att det handlade om isbjörn, nanoq. 25 stod det också men siffrorna var överstrukna och ändrade till 1. Medan jag funderar över denna rebus ringde telefonen och strax därefter tog en av männen fram en penna och skrev 0. Den sista isbjörnen hade skjutits i bygden Kuummiut. Nu var kvo-

Det var folkfest på isen. Slädtävling för 0-2-åringar var ett populärt inslag.

ten på 25 djur slut. Jag suckade i all hemlighet. Jag vill ha levande isbjörnar och de ska gärna hålla sig på icke skjutbart avstånd för sitt eget bästa. Mannen berättade att han som barn gått med sin mor till flygplatsen då de blivit överraskade av björn. På något sätt måste de ha klarat sig men hur berättade han inte. Det rådde språkförbistring mellan mig och kulusukborna. Många talade bara östgrönländska och kanske lite, lite danska.

Språkstrid

Det här med språket synes vara ett problem även på högre nivå. Östgrönländska uppfyller alla kriterier på ett självständigt språk.

Ändå vill Selvstyret se det som en dialekt och som lyder under huvudspråket västgrönländska. Alltså undervisas det i

skolan på västgrönländska och alla böcker är också på huvudspråket. Visserligen finns en önskan att ha östgrönländska lärare på skolan men det saknas utbildade sådana. Man får nöja sig med utbildade timplärare. Västgrönländska utbildade lärare å andra sidan vill inte jobba på Östkusten. De har fördomar, tror att östgrönländarna hellre mördar varandra och dricker öl än att umgås och ha trevligt. Fast sanningen ligger kanske närmare det faktum att resorna hem till Västkusten är mycket dyra. Betydligt dyrare än vad en rejäl hemlängtan har råd med.

Jag såg en man som drog stora plastdunkar i ett snöre efter sig. Min undran var stor fram till den dag då jag själv gick vägen fram med ett gäng dunkar i släptåg. Har man inte skoter måste man dra hem eldningsolja från affären. Detta fungerar

förstås bara på vintern när snön utgör ett perfekt underlag. Anne-Mette hade sin lilla släde och Bambi till hjälp men tyckte ändå att just den här veckosysslan kändes tung.

Dansemik med förhinder

Jag var bara två veckor på Östgrönland och under den tiden gjorde jag en avstickare till huvudorten Tasiilaq också.

Därför hann jag inte uppleva så mycket av vare sig festligt socialt bygdeliv eller äventyr med hundsläde. Jag åkte visserligen skoter ett par gånger ut till flygplatsen och hade fullt sjå att sitta kvar i fartvinden. Men så värst äventyrligt var det inte. Jag hade i alla fall glatt mig åt att det skulle bli dansemik i församlingshuset. Plakatet var uppsatt och alla talade om det. Ett lokalt band skulle spela. Klockan nio började folk dra sig till församlingshuset som, om sanningen ska fram, hade behövt en ordentlig upprustning. Men inga välkomnande ljus från fönstren. Dörren var låst. Bygdefogden, i folkmun kallad sheriffen, hade själv vridit om nyckeln åt fel håll som straff för att någon hade stulit de 400 kronorna som låg i kaffekassan. Besviket svepte jag danskjolen tätare kring benen och lufsade hem i kylan.

Alla gillar Wallander

Bygden hade fått digital-tv så i många hem kunde man njuta av skarpa bilder på platta skärmar.

Jag är ingen stor fan av deckare men i Kulusuks vinterkvällar kändes det helt riktigt att hjälpa Wallander att lösa mordgåtor och uppmärksamt följa alla små intriger i Downton Abbey. KNR praktiserade soffmodellen i sina egna program. Oändliga pratstunder på grönländska i alltid densamma soffan. Väderleksrapporten däremot hade högsta prioritet. I Kulusuk är vädret en faktor att ta på allvar. Särskilt om man ska ut på fångst eller flyga. Klart att just dagen innan jag skulle åka helikopter till Tasiilaq så var det snöstorm. Jag försökte ta mig ned för de ishala "trappstegen" och gå över till grannhuset. Nej jag gick inte utan kröp och det var svårt att få luft i allt det vita. Helikopterturen avlystes nästa dag och jag fick vänta på bättre väder.

Bambi är av rasen slädhund och på dagarna satt hon kedjad som alla andra hundar i bygden. För att hon inte skulle känna sig ensam fick hon sitta utanför skolan där hon kunde se på barnens lekar. På kvällarna brukade vi gå en promenad med Bambi ut till isen eller upp mellan bergen. Inte så långt men tillräckligt för att fingrarna skulle stelna. Jag ville hålla henne i kopplet men hon var så stark att jag följde hennes vilja som en flygande fjäder. En kväll började Bambi yla utanför huset och strax därpå ylade varenda

Kulusuk ligger på ön Kulusuk som har en diameter på cirka 10 km. Dess högsta berg når 676 m över havet.

I Kulusuks lilla museum trängs gammalt och nytt. Barnen har under Anne-Mette Holms ledning gjort en hundsläde.

hund i bygden. En underbar konsert i mina öron. Men varför? Jag gick ut och spejade mot den mörkblå himlen. Det var fullmåne. Stor och nästan vit lurade månmannen strax ovan fjälltopparna och orkestrerade alla hundflokkarna i en samstämmig sång. Jag kände bara WOW.

Ett tiotal familjer har fortfarande hundspann. För fångstmännen är hundarna ett nödvändigt transportmedel men lever man på socialbidrag eller sjukpension, som många gör, räcker inte pengarna till hundmat. Jag inbillar mig att just hundarna blivit en statusmarkör. Och Kulusuk är ett fattigt ställe. En anledning till att folk har det knapert ekonomiskt är att inhandlingsstället som tog emot de lokala fångsterna har stängts. Det nyttjar bara att fånga för eget bruk idag. Att sedan både vatten och livsmedel är så mycket dyrare än i t ex Nuuk gör ju plånboken närmast viktlös dagarna före bidragsutbetalning. När den nya kommunindelningen gjordes placerades Östkusten i samma kommun som Nuuk. Sermersooq som kommunen heter är världens näst största till ytan (nordgrönländska Qaasuitsup är något större). Men den är också väglöst land vilket gör den än mer unik. Och det är väldigt långt om man vill uppvakta någon tjänsteman på kommunkontoret i Nuuk.

Vardagsliv på museum

Bortsett från de fantastiska scenerier som naturen kring Kulusuk bjuder på så finns det inte så många sevärdheter i bygden.

Kanske den största turistattraktionen är ett litet rött hus med en blå skylt som det står museum på. Jag fick avtalat en tid med läraren Fredrik att komma innanför dörrarna till denna skattgömma. Han berättade att hans fru Justine köpte huset för två år sedan av kommunen och tillsammans med sina kusiner satte hon det i stånd. Samlingarna kommer från hennes föräldrar som av kärlek till Kulusuk har lagt sig vinn om att spara så många föremål som möjligt från det dagliga livet och

Snön ligger meterhög långt in på våren.

bygdens historia. Ett föremål fick mig verkligen att haja till. En liten träklubba, nött av tidens tand och långvarig användning. Kilimi står det inristat i träet. Det var den siste angakokken i Grönland som satt sin signatur på den klubban. Mina tankar flög bakåt i tiden på en spännande resa. Östkustens angakokker har alltid fascinerat och inspirerat mig. Nu fick jag en oväntad närkontakt.

På en klippa ut mot fjorden står en liten avbildning av Kulusuks internationella storhet., trumdanserskan Anna Kuitse som representerat Grönland i många sammanhang ute i världen. När turister kom till Kulusuk drogs de gärna till hennes hus för att se henne sjunga och trumma. Nu är Anna död och när Kulusuk firade sitt 100 års-jubileum sattes den lilla stenbysten upp till hennes minne. Numera har hennes bror Anda Kuitse tagit över hennes roll som bygdens trumdansare. Under jubiléet hölls middag för drottningen och prins Henrik i skolan. Programmet var spikat ner i minsta minut. Då helt utanför programmet kom Anda Kuitse in med trumma och mask och med häftiga grimaser och utmanande rörelser fick han drottningen att falla bakåt i stolen av skratt och samtliga närvarande fick uppleva en kraftladdad dans sprungen ur

en urgammal tradition. De enda som inte hänfördes var säkerhetsmännen.

När jättarna dansar står flyget stilla

Dagen jag skulle åka hem blåste det jag vet inte hur många sekundmeter. Huset skakade, sängen skakade. Jag förstår folk som tror på jättar. Jättarna hade jättekul och jag var inte bara skakad utan också lite orolig. Hur länge tänkte de hålla på? All flygtrafik var avlyst. Jag avlyste Peter som lovat att hämta mig med skoter. Anne-Mette och jag ställde in oss på fiskpinnar. Bambi hade parkerat sig framför ytterdörren och jag hade svept en filt omkring mig. Väderutsikten var lite trevande. Kanske skulle det mojna till nästa dag.

Nästa morgon betraktade jag som en sovmorgon. Vädret hade lugnat sig men planet skulle inte gå förrän halv två och Peter skulle köra mig så det fanns ingen anledning till stress. Halv nio ringde han och sade att planet ska gå om en dryg timme och han kunde inte hämta mig för frun har fått födslovärkar. Aldrig har jag kommit så fort ur sängen. Jag klädde mig snabbare än en brandsoldat och rusade ut i snön med väskorna, otandborsstad, oäten och okammad. Där stod redan Anne-Mette beredd med rep och släde. Och en ovillig hund. Vi drog iväg som två upptäcktsresande och hade just passerat det sista huset när Anne-Mette lade sig i snön. Svettig och blek. Hon hade fått influensa. En mardrömslik situation väntade. Gång på gång fick hon lägga sig ner för att vila och Bambi som inte alls kände igen situationen nosade oroligt på henne. Vi hade i alla fall tur med vädret. Och jag hann med flyget som, visade det sig senare, gick halv två som det var sagt från början.

Sylvia Hild

Militärt samarbete i Arktis

Under ett möte nyligen i Ilulissat mellan de åtta arktiska nationerna var enigheten stor kring vikten av bättre samordning och samarbete.

Under mötet The Northern Chiefs of Defense meeting 2013, deltog försvarscheferna från USA, Ryssland, Norge, Danmark, Kanada, Island, Finland och Sverige som representerades av överbefälhavare Sverker Göranson.

En viktig punkt på dagordningen var möjligheten att samarbeta kring övervakning av det arktiska området med stöd till de civila organisationerna i samband med både olyckor och naturkatastrofer.

Samtliga länder kring Nordpolen delar problematiken att man har begränsade resurser både när det gäller personal och utrustning och att övervakning, eftersökningsarbete och räddningsaktioner bara kan hanteras effektivt i samarbete mellan nationerna.

För Grönlands del är denna typ av insatser fördelade på tre aktörer: Arktisk Kommando i Nuuk leder sjöräddnings-

arbetet, flyginnsatser leds av Statens Luftfartsväsen i Kangerlussuaq medan polisinsatserna leds centralt från Nuuk.

Under de kommande åren förväntas arbetsbördan öka avsevärt i takt med den ökande sjöfarten som ismältningen förväntas leda till. Det innebär att flera fartyg kommer att finnas i det arktiska närområdet både för frakt av gods och turister samt fartyg som ägnar sig åt oljebörning.

Med den minskande mängden is förväntas även aktiviteterna öka hos både smugglare och spioner vilket kräver mer resurser för övervakning av Arktis och under mötet nämns möjligheterna att använda obemannade drönare för samordnade aktioner.

Ett resultat av det militära toppmötet på Grönland är att samtliga länder nu ska redovisa vilka resurser man har möjlighet att ställa till gemensam rådighet och göra en översyn av hur man bäst kan samordna dessa resurser framöver.

Joel Asblom

Nytt Arktisk Forum

Forskaren Damien Degeorges har under namnet Arctic Policy and Economic Forum har upprättat ett nytt forum som ska bygga en bro mellan arktiska beslutsfattare och näringslivet.

Tanken är att arrangera en årlig konferens som vartannat år hålls i ett arktiskt land och vartannat år i ett icke-arktiskt land. Forum avser också att hålla mindre seminarier.

Anstalten i Nuuk får kritik

Europarådet kräver att Danmark förbättrar förhållandena för de intagna i anstalten i Nuuk.

En kvinnlig fånge har blivit avsonat sitt straff tillsammans med män och en 17-åring har hållits i något som kan liknas vid en isoleringscell. Europarådet understryker behovet av psykologstöd och en strategi för narkotika- och alkoholavvänjning. Ett nytt fängelse håller på att byggas i Nuuk och då lär förhållandena bli mycket bättre. Men det är färdigt först 2017.

Grönland får mobilt bredband

Den grönländska it-infrastrukturen är väl utbyggd sedan många år men det är först i sommar som samtliga städer får full tillgång till mobilt bredband.

Redan 1978 invigdes den första satellitstationen i huvudstaden Nuuk och kommunikationssystemet Inuksat invigdes två år senare. 1996 startade kommersiella internetjänster och sedan 1999 har alla grönländska städer och byar även tillgång till mobila tjänster via gsm-nätet.

Från början på 2009 har Grönland en fast linna via kabel till både Island och USA och från 1 juli i år har alla invånare även möjlighet att surfa via mobilt bredband. Den uppgradering av nätet som nu genomförs handlar dock inte om 4g, den teknik som funnits i Sverige sedan fyra år och som klarar upp till 80 Mbit/s. I stället får grönländarna nöja sig med 3g där hastigheten ligger på maximal 21 Mbit/s.

Tuff start för Grönlands nya regering

Grönlands nya regeringchef Aleqa Hammond fick en tuff början på sin ämbetsperiod. Ett av de första uppdragen var Arktiska rådets möte i Kiruna där hon dock vägrade att delta.

Vid valet i mars fick Grönland en koalitionsregering mellan Siumut, Atassut och Partii Inuit där Siumuts partiledare Aleqa Hammond blev Grönlands första kvinnliga regeringschef.

Med den nya regeringen på plats vägrade en lång rad företag inom både oljebranschen och gruvindustrin morgonluft i förhoppning om att få tillstånd till storskaliga industriprojekt. Det skulle dock inte dröja länge innan den nya regeringschefen möttes av hård kritik som bottnade i en helt annan fråga. I maj stod Kiruna som värd för Arktiska rådets möte och trots att Aleqa Hammond befann sig i Sverige vägrade hon att delta på mötet. Det skäl hon angav var att hon

förvägrades en plats vid förhandlingsbordet och i stället skulle företrädas av Danmark. Hennes bojkott av mötet möttes av stark kritik inte bara från företrädaren Kuupik Kleist utan även av de egna partikamraterna. I en kommentar säger förre regeringschefen Kuupik Kleist att han delar uppfattningen om att Grönland borde få delta mer aktivt i Arktiska rådet men att bojkotter av detta slag inte är rätt väg att gå.

Arktiska rådet bildades 1996 som ett internationellt forum för samarbete mellan regeringarna i de åtta arktiska länderna och sex organisationer för ursprungsfolk om den arktiska miljön. Bland de organisationer som inte har en egen plats vid förhandlingsbordet märks Samerådet och Inuit Circumpolar Council, en organisation för inuiter på Grönland och i Kanada, USA och Ryssland.

Uummannaq i återsken

Efter över tjugo år gick drömmen i uppfyllelse. Vi återvände till Grönland och Uummannaq där vi tidigare bott och arbetat under flera år. Det var en efterlängtd resa tillsammans med tre barn som under hela sin uppväxt fått höra om ön med det hjärtformade fjället.

Sommaren 1991 lämnade vi Uummannaq på Grönlands västkust för att flytta tillbaka till Göteborg. Bakom oss hade vi tre år i byn och med i flyttlasset var Agnes Aviaaja och Emma Ivalo, båda födda på Uummannaqs lilla sjukhus.

Drygt 20 år senare flög vi tillbaka till Uummannaq i en liten helikopter, som normalt trafikerar kortare sträckor. Det var ett lyckokast för oss eftersom den mindre maskinen flyger lägre, strax ovanför isbergen, och följer dalar och fjordar över fastlandet. En sådan flygtur innebär större möjlighet att studera naturen och fotografera från luften, vilket vi gjorde nästan oavbrutet. Vädret var stabilt med strålände sol.

Det är svårt att sätta ord på den känsla som fyllde mig när helikoptern passerat hela den väldiga halvön Nussuaq och jag efter så många år fick syn på klippön med de röda, gröna, gula och blå husen. En mix av lycka, spänning och nostalgi.

En rolig överraskning var att helikopterturen gjordes med Malik Nieman som pilot. När vi flyttade var han en granne i högstadieåldern och kändis efter sin huvudroll i danska julkalendern som spelades in på ön 1989. Nu konstaterade vi förvånat att han hade förvandlats till en vuxen man i pilotuniform, en påminnelse om att åren som passerat är rätt många.

Barnhemmet ett nav

Ann Andreassen Hammeken, vår vän och min chef under åren i Uummannaq, stod på helikopterplattan.

Hon har varit chef för barnhemmet i byn sedan mitten av 1980-talet och utvecklade det tillsammans med medarbetarna. När jag lämnade mitt arbete där för 20 år sedan höll vi till i ett mindre hus och hade plats för 9-10 barn. Sedan dess har hemmet vuxit och tar nu emot mellan 30 och 40 barn från hela Grönland. Verksamheten präglas starkt av Anns engagemang och det är ingen överdrift att påstå att mycket av det som är spännande och som pågår i byn hänger ihop med Ann och hennes man Ole Jørgen Hammeken. Låt mig beskriva honom som en modern tappning av Grönlands store son, polarutforskaren Knud Rasmussen. Ole Jørgen har under 2000-talet gjort omtalade expeditioner med både hundsläde och båt och är precis som Ann engagerad i det polarinstitut som finns i byn.

Hela familjen Oswald på sjukhusets terrass. Fr v Emma, Elias, Agnes, Clara och Jonas. Agnes och Emma är födda på sjukhuset.

Ann tog emot oss kungligt och hade ordnat både hus och båt åt oss. En ung violinist från Venezuela som tillfälligt arbetade på barnhemmet gav första kvällen en konsert bland isbergen där vi gungade runt i våra båtar. Nästa kväll var det middag på barnhemmet och kära återseenden med gamla kollegor.

Jonas, min man, som då var Uummannaqs tandläkare hade också flera möten

med patienter och kollegor från förr. Och efter några dagar var det många ansikten som log stort och igenkännande mot oss. Tyvärr var det inte alltid lika lätt för oss att minnas vem som var vem och vilka relationer vi hade haft till dem.

Många hundar borta

Byn var sig lik. Den har vuxit en del med fler hus och framsprängda vägar i ytterkanten men kärnan var sig lik med kyrkan, läkarens och prästens gula hus och de röda längorna med post, bageri och affär.

Däremot märktes det att antalet hundar blivit färre. Vi fick höra att klimatförändringarna har gjort att många ställt släden till sidan eller dumpat den på soptippen. Kanske har det också betydelse att fiskerifabriken inte längre erbjuder rens som gratis hundmat, nu förtiden tas allt på fisken till vara i produktionen.

Vi fick inte särskilt stor användning för våra medpackade dunjackor den här veckan. Vädret var varmt och soligt och vi badade (jo, faktiskt), fiskade och sov i tält under en tur in till inlandsisen. Från vår jolle såg vi valar som dök och isberg som med ett dån krackelerade i solvärmen, kom i obalans och snurrade runt i fjorden.

Resan stillade längtan efter allt det vi ville uppleva igen men väckte istället lust att se nya områden på Grönland. Kanske kan det bli Sydgrönland nästa gång.

Agnes fiskar från en klippa. Uummannaqfjället i bakgrunden.

Clara Oswald

En bondekultur på marginalen i en tid av klimatförändringar

Ruinerna av Hvalsey kyrka i Österbygden, en av de bäst bevarade kyrkoruinerna från det medeltida Grönland. Här hölls ett stormannabröllopp i september 1408, den sista noterade händelsen hos nordborna på Grönland. Isländska resenärer beskrev då Österbygden som ett fortfarande, mer eller mindre, normalt fungerande medeltida samhälle. Foto från 2008 av författaren.

I de djupa fjordarna längs Grönlands sydvästra kust råder ett gynnsamt mikroklimat med tillräckligt varma somrar för ängs- och buskvegetation liksom, på sina ställen, lågvuxna björkskogar. Omkring 985 e.Kr. etablerade isländska nybyggare här en kreatursbaserad agrarkultur, som kompletterades med bland annat sälfångst.

Fredrik Charpentier Ljungqvist, doktorand i historia på Stockholms Universitet, har i sin avhandling grävt fram intressanta fakta om de nordiska bygderna på Grönland under medeltiden.

Två bygder kom att växa fram i varsina skyddade fjordområden längs Grönlands sydvästra kust: Österbygden (Eystribygð) längst i söder och den mindre Væstribygden (Vestribygð) längre norrut.

Betalningsmedel för handel med Europa anskaffades genom årliga kommer-

siella fångstfärder till fjärran norr. Grönland kom att bli ett medeltidssamhälle i miniatyr på några tusen individer med ett eget biskopssäte, stenkyrkor, kloster och tingsplats. Under senmedeltiden hände emellertid något vid tiden för den allmänna nordeuropeiska agrarkrisen. Omkring 1350–1400 avfolkades Væstribygden och omkring hundra år senare hade även Österbygden dött ut. Grönland var helt överlämnat i händerna på inuiterna, som flyttade in i de tidigare norröna agrarbygderna. Den totala avfolkningen av Grönland är ett av de mest fängslande historiska mysterierna och en av de största olösta arkeologiska gåtorna.

På Grönland, världens största ö, är det inte bara den väldiga inlandsisen, vilken täcker över åttio procent av ytan, som är djupfryst. Ett medeltida nordiskt bebyggelsemönster har också lämnats fruset i tiden i den del av landet som inte isen håller i sitt grepp. Tack vare den fortfa-

rande glesa befolkningen har det skadats ringa av modern bebyggelse och det kalla klimatet har i allmänhet lett till att de arkeologiska lämningarna är välbevarade. Hela Grönland är inte istäckt; fjordområden längs den sydvästra kusten gör om sommaren rent av skäl för öns namn – ”det gröna landet” – och det var här som en medeltida nordisk agrarkultur under 500 år förde en lång kamp mot elementen innan den mötte undergången. Det västligaste biskopsstiftet under medeltiden var det enda som helt gick under i samband med den senmedeltida agrarkrisen som drabbade större delen av norra och mellersta Europa.

De medeltida skriftliga källorna, främst isländska texter, som berör nordborna på Grönland utgör bara något drygt hundratal trycksidor allt som allt. Arkeologin blir därför helt avgörande för förståelsen av det norröna Grönland och forskningen om nordborna på Grönland är till sin natur – av nödvändighet – tvär-

vetenskaplig. För att förstå ett agrarsamhälle som balanserade på en klimatologisk gräns är det nödvändigt att använda naturvetenskapliga hjälpmedel i tolkningarna av det arkeologiska materialet.

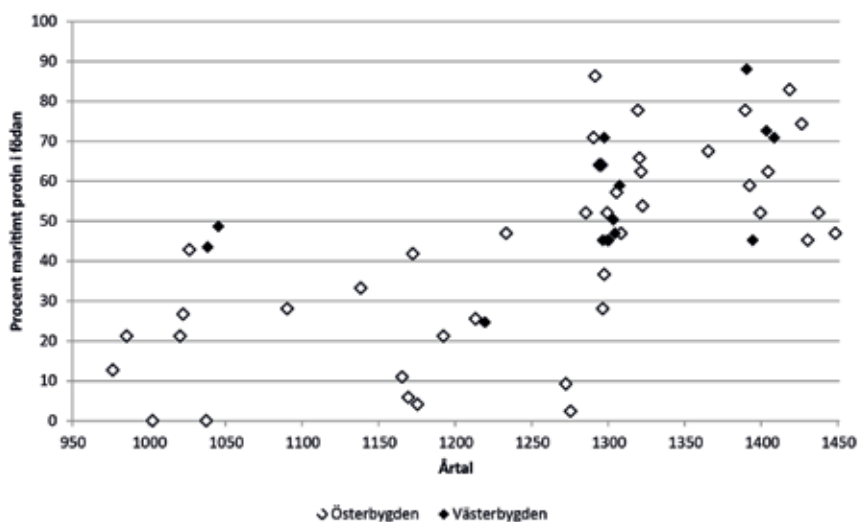
Nordborna bebygger Grönland

Grönlands karga östkust, nedkyld av den isfyllda östgrönländska polarströmmen, siktades av och till av isländska sjöfarare sedan Island koloniserats under 870-talet.

Först när islänningen Erik den Röde dömdes till tre års landsförvisning omkring år 980 utforskades kusten. Erik den röde och hans män måste ha blivit avskräckta av den grönländska östkusten för där fanns inget som var inbjudande för en bonde. Men när de rundat Grönlands sydspets – Kap Farvel – och nått fjordarna längs den sydvästra kusten var landet plötsligt betydligt mer inbjudande. I tre år utforskade Erik och hans män landet. År 985 eller 986 kom en första kolonisation ledd av Erik den Röde och fler nybyggare kom inom de närmaste åren.

Landet var täckt av lågväxta björkskogar i skyddade lägen längs fjordsidorna och av ängsmarker med gott bete. Erik den Röde utforskade Grönland i tre år. Det fanns mer säl än på Island, samt vildren – Island saknade bytesdjur på land – och framförallt helt orörd betesmark och enorma virkestillgångar i form av drivved som ansamlats genom århundraden. Några eskimåer – eller inuiter som idag är den gängse termen – levde ännu inte på Grönland förutom längst i norr. Landet var således obebott. Tidigare hade inuitfolk levat där – nordborna fann lämningar efter dem – men de hade flyttat ifrån åtminstone södra Grönland när klimatet blev varmare på 800-talet och deras livsstil då hotades. De ersattes nu istället, under de varmare klimatbetingelserna som den medeltida värmeperioden (cirka 800–1300) gav upphov till, av europeiska bönder för att återkomma när bönderna försvunnit i samband med att temperaturen åter sjunkit kraftigt när Lilla istiden (cirka 1300–1900) tog vid.

Två bosättningsområden på Grönland etablerades: Österbygden längst i söder och Västerbygden längre norrut längs västkusten. Befolkningen växte med tiden till kanske 3 000–5 000 invånare. Snårskogen ersattes av slätterängar och betesmarker. Den sociala strukturen på Grönland var, precis som på Island, beroende av fördelningen i tillgång till brukbar mark. Områdena kring fjordhuvudena, med varmare somrar och rikare vegetation, hade generellt de bästa förhållandena för en boskapsbaserad agrar ekonomi. En ekonomi etablerades byggd på uppfödning av boskap, får, getter och hästar kompletterad av jakt och fiske lik den på Island som nybyggarna kom från. Nya, ännu opublicerade, fynd tyder på att

Andelen föda från land respektive från havet uppmätt från isotopvärdena i skeletten av nordborna funna på kyrkogårdar i Österbygden respektive Västerbygden. I takt med att klimatet blir kallare, och villkoren för jordbruk alltmer oförmånliga, ökar andelen föda från havet. Framst bestod den av säl och framåt 1400-talet åter nordborna en nästan lika maritim föda som inuiterna. Ritad av författaren.

nordborna i början också lyckades odla spannmål.

Inlandsgårdarna hade ofta stora arealer till sitt förfogande, men med kalvfjäll och rishedar blandat med gott bete. Längs fjordarnas yttre delar, med lägre sommartemperaturen och mer blåst, fanns det små gårdar längs branta fjordsidor; där var betet ofta så dåligt att de inte kan ha varit livskraftiga utan andra binäringar. I Västerbygden var förhållandena mycket dåliga i jämförelse med i Österbygden. Bra bete var sällsyntare där och växtsäsongen omkring 1,5 månad kortare. Säl-fångst och renjakt blev istället basen för livet på de agrart marginella gårdarna – en medelstor gård konsumerade kanske så mycket som 30 sälar per år.

Bondesamhälle i miniatyr

Elitgårdarna var det sociala navet på Grönland. Elitens makt baserades både på avkastningen från gårdarna med stora och rika ägor och på utrikeshandeln som var beroende av långa fångstfärder norrut efter högarktiska resurser.

Valrossbetar och -hudar var basen för grönlänningarnas utrikeshandel. Kontakten med Europa var vital för att upprätthålla den kulturella identiteten såväl som den materiella kulturen. Eliten var beroende av lyxvaror – som rusdrycker, fina tyger, honung, mjöl, stengods och olika föremål – för att behålla och demonstrera sin maktställning. Handeln försvarades efter att Grönland underkastat sig den norska kronan 1261: då infördes handelsmonopol och endast handelsmän med kunglig licens tilläts fara till Grönland. Särskilt järnprodukter måste man importera till Grönland. Annars var man tvungen att vara självförsörjande på alla basvaror. Endast värdefulla varor med lågt viktvärde kunde importeras på grund av avstånden och handeln

regelbundna karaktär. Det grönländska samhället kunde aldrig under nödår importera livsmedel såsom Färöarna eller Island, utan var tvunget att försörja sig med allt för sin existens själva – eller gå under.

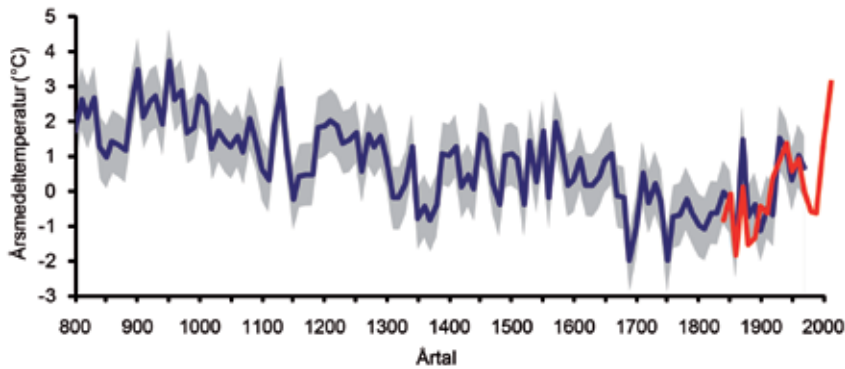
Många av de första nybyggarna som kom till Grönland var sannolikt redan kristna och vid början av 1000-talet hade grönlänningarna definitivt blivit inlemmade i kristenheten. Omkring år 1126 etablerades ett permanent biskopsäte på Grönland vid den rika gården Garðar och en katedral uppfördes. Tionde betalades och ett sockensystem byggdes upp. Även kloster uppfördes och grönlänningarna betalade även korstågsgionde. Kyrkan verkar ha haft ett grepp om Grönland, precis som andra medeltida samhällen. Begravningskicket följde nära det samtida i Norden. Många fynd av krucifix, religiösa runinskrifter och andra föremål visar på en allmän religiositet.

Den materiella kulturen var helt europeisk: även på de minsta och mest marginella gårdarna har man i utgrävningar funnit de föremål man skulle finna på vilken nordisk medeltidsgård som helst. Klämodet följde också det samtida europeiska och någon större anpassning till det strängare klimatet verkar inte ha ägt rum. Grönlänningarna var européer och bönder – aldrig något annat. Bruket av land var det centrala i deras kultur: gårdarna är främst placerade efter tillgång till bete och slätter, i andra hand efter tillgänglighet från fjordarna och inte alls med inriktning mot till exempel säl-fångstmöjligheter.

Färder till Nordamerika

Strax efter att Grönland koloniserats upptäckte vinddrivna sjömän nytt, okänt land väster och sydväst om Grönland, som till stora delar var skogsklätt.

Expeditioner sändes ut från Grönland

Rekonstruktion, baserad på bland annat havsbottensediment och isborrkärnor, av årsmedeltemperatur på sydvästra Grönland. Relativt varma förhållanden dominerade omkring 900–1100 e.Kr. då nordborna koloniserade Grönland. Ritad av författaren.

för att utforska de nyupptäckta länderna. Medan permanent bosättning i de sydliga delarna av Kanada – Vinland – visade sig omöjlig på grund av fientlighet från indianerna erbjöd Labradors kust – Markland – outtömliga timmertillgångar för invånarna från Grönland, där det saknades inhemskt byggnadstimmer. Seglatsen fram och tillbaka var inom det fullt möjliga att företa under sommaren. Vi har indicier på en regelbunden exploatering av Markland men vet ännu så länge mycket lite om utnyttjandet av detta resursområde.

Grönlänningarna behövde värdefulla handelsvaror för att upprätthålla sin handel med Europa. Valrossbetar, narvalshorn, isbjörnsfällar och vita falkar var värdefulla arktiska resurser. Varje sommar organiserade stormännen stora fångstexpeditioner upp till ”Norörsetur”. Centrumet var kring Disko Island på Grönlands västkust vid 70°N men områden längre norrut och i kanadensiska Arktis exploaterades också. Valrossens betar, ett substitut för elfenben,

var grönlänningarnas viktigaste exportvara. Isbjörnsfällar var också extremt värdefulla exportprodukter och levande isbjörnsungar verkliga skatter i europeiska kungahus. Färderna till Norörsetur innebar att en stor del av den manliga arbetskraften bands upp mitt under den mest aktiva jordbrukssäsongen. Dessutom var dessa färder farliga och lär ha krävt åtskilliga dödsoffer.

Teorier om undergång

Västerbygden hamnade i kris under 1350-talet. I Österbygden var man medveten om detta för lagmannen och biskopsföreståndaren ledde en räddningsexpedition dit.

Beskrivningen av den finns endast bevarad i sena och delvis defekta avskrifter. Vad som framgår säkert är att de fann Västerbygden folktom. Arkeologiskt har det på senare år gått att fastställa att slutet kom ganska abrupt. Tecken på svält och umbäranden framträder. Jakthundar har slaktats och ätits upp mot slutet. I en

särskilt väl undersökt ruin av en gård har arkeologerna funnit mikroskopiska rester av köttätande flugor i sovrummen och att det sista avfallet aldrig slängdes bort utan samlades på golvet i det stora rummet och till stor del bestod av lämningar efter svältkost.

Teorierna om orsakerna till nordbornas undergång på Grönland har varit många – och tidvis fantasifulla. Isolering och inavel framfördes som möjliga orsaker för hundra år sedan. Krig med de invandrande inuiterna har varit en annan populär förklaring. Det finns inte stöd för något av detta. Visserligen talar en isländsk källa från 1379 om en massaker på nordbor av inuiter och muntliga inuittraditioner, nedtecknade av missionärer under 1700-talet, bekräftar att perioder av väpnade konflikter förekom mellan nordborna och grupper av inuiter. Men det arkeologiska materialet ger inte något stöd för stridigheter av den omfattningen att de kan ha resulterat i utplåning av nordborna. Med stöd av vissa muntliga inuittraditioner kombinerat med det faktum att piratattacker var förekommande på Island vid samma tid har vissa forskare velat förklara nordbornas försvinnande – i första hand från Österbygden – med piratangrepp och att pirater ska ha kidnappat nordborna som slavar. Inte minst med tanke på bebyggelsemönstret på Grönland ter detta sig föga sannolikt.

Vissa forskare har menat att förödande pestepidemier orsakade nordbornas undergång. Sådana lamslog ju stora delar av Europa – och även Island – vid tiden kring, eller strax före, nordbornas försvinnande från Grönland. Pest kan mycket väl ha drabbat nordborna på Grönland, och decimerat dem, men det är osannolikt att pest (eller någon annan sjukdom) skulle ha kunnat utrota dem. Det hände nämligen inte någon annanstans. Undergång på grund av ett kallare klimat är den enda förklaringen som det finns robust vetenskapligt stöd för (se nedan). Forskarna är däremot splittrade mellan de som anser att nordborna successivt emigrerade till Island och de som menar att de svält ihjäl. Det finns inga som helst belägg för någon emigration till Island eller någon annanstans. Nordborna anpassade sig ganska väl till det allt kallare klimatet. De gick successivt över från en övervägande agrar kost till en övervägande maritim kost. Analyser av isotoper från benen från nordbornas kyrkogårdar har visat att de mot slutet åt nästan lika mycket säl som inuiterna. Nordborna hade emellertid en nackdel som säljägare till skillnad från inuiterna. De var bofasta och flyttade inte efter hur sälpopulationen migrerade. Dessutom låg deras gårdar långt från de bästa säl fångstplatserna medan inuiterna var bosatta nära dem. Inuiterna behärskade också bättre tekniker för att jaga säl vintertid medan nordborna

Grönlands sydvästra kust har ett gynnsamt mikroklimat med tillräckligt varma somrar för ängs- och buskvegetation. Foto: Fredrik Charpentier Ljungqvist.

använde metoder som bäst var lämpade för isfria vatten. Desto kallare det blev, med längre issäsong, ju sämre lämpade var nordbornas jaktmetoder.

Drivisen mellan Island och Grönland, som ökade kraftigt under Lilla istiden, gjorde att färder till Grönland även under sensommaren blev alltför riskfyllda. Kontakten bröts, sånär som på (troligen) ett och annat engelskt fiske- och handelsfartyg. När ett fartyg från Hamburg med islänningar ombord anlände till Grönland omkring 1540 fann man bara ruiner, förfallen fiskeutrustning och ett ganska fårskt ojordat lik av en pojke. Någon närmare undersökning av bygden gjordes inte, men när senare expeditioner utforskade området på 1560-talet fanns inga nordbor i livet – bara inuiter. Träkors som ännu inte ruttnat fanns dock kvar. Pollenanalyser i myrar visar att betestrycket avtagit kring mitten av 1400-talet. Undergången har ännu inte kunnat förklaras tillfredställande men bör förstås ses i ljuset av den allmänna nordeuropeiska agrarkrisen.

Klimatforskningen ger nya ledtrådar

Det har länge varit allmänt vedertaget att den norröna kolonisationen av Grönland ägde rum under den medeltida värmeperioden och att avfolkningen av Grönland sammanföll med början av Lilla istiden.

En klimatförsämring har därför varit den mest accepterade och utbredda förklaringen till undergången av norröna Grönland. I det sammanhanget är det väldigt viktigt att skilja på regionala och globala klimatvariationer. De regionala klimatvariationerna är alltid mycket större än de globala.

Forskningen kring klimatets inverkan på bärkraftigheten hos de nordiska byg-

derna på Grönland har hittills huvudsakligen gjorts utifrån en mycket begränsad mängd proxy data. Västerbygdens undergång, som kan dateras till runt 1350, har kunnat kopplas med mycket stor sannolikhet till en period av mycket låga sommartemperaturer mellan 1343 och 1362. Dessa låga sommartemperaturer är synliga i data över stabila syreisotoper och har diskuterats av flera forskare. Studier av sammansättningen av stabila syreisotoper i tandemaljen på tänder från skelett från både nordbor och inuiter visar en minskning i de stabila syreisotopvärdena på tre promille mellan de tidiga nordiska bosättningarna omkring år 1000 e.Kr. och inuiter på 1700-talet. Det motsvarar en sänkning i årsmedeltemperatur på upp till så mycket som 6°C mellan tiden för nordbornas ankomst till Grönland och tiden för avfolkningen.

Sammanställningar av tillgängliga klimatdata från bland annat den grönländska inlandsisen visar på en tydlig medeltida värmeperiod på Grönland 900–1100, med en topp omkring år 1000. En sänkning i temperatur sker under sent 1100-tal och det blir extremt kallt under mitten av 1300-talet, vilket får sägas utmärka inledningen av den Lilla istiden. Kylan vid mitten av 1300-talet överensstämmer exakt i tid med när Västerbygden gick under. Klimatet återhämtar sig något vid slutet av 1300-talet och är ganska jämnt men kallt under 1400-talet. Detta kalla, men stabila klimat, ser ut att ha varit regeln – med undantag av ett något varmare 1700-tal – till början av 1900-talet. Temperaturökningen under 1900-talet på Grönland har utan tvekan resulterat i det varmaste klimatet sedan 1100-talet men temperaturen är kanske fortfarande inte lika hög som den som rådde under en stor del av tiden under perioden 900–1100 e.Kr.

Naturlig vegetation i höstfärger från Österbygden.

En del av ruinerna från norröna gårdar i Österbygden ligger så utsatta vid den yttre kusten för den Östgrönländska strömmens influenser att det vore rimligt att anta att den havsströmmen var mindre inflytelserik vid tidpunkten för den norröna bosättningen på Grönland än idag. Exempelvis var den viktigaste hamnen på Grönland lagd på en plats som idag är en av de allra mest svårtillgängliga under sommaren på hela södra Grönland på grund av den ofta täta packisen. Medeltida isländska källor stödjer antagandet att det blev kallare och att packisen blev mer frekvent under århundradena som nordborna bodde på Grönland. Källorna berättar för oss att packisen blev ett tilltagande problem för navigationen mellan Island och Grönland och att man på 1300-talet tvingades byta segelrutt till Grönland på grund av den ökande isen.

Indikationer på sjunkande vattentemperaturer och ökande mängder drivis har också hittats i de avfallshögar som nordborna lämnade efter sig. Arkeofaunan i utgrävda avfallshögar från norröna bondgårdar på Grönland visar en betydande förändring i sammansättningen av sälararter bland benen där. I början av den norröna bosättningen dominerar sälbenen från den bofasta knubbsälen, vilka minskar med hela 600 procent fram till slutet av den norröna perioden på Grönland. Då har andelen ben från den migrerande grönländssälen ökat med 300 procent. Idag är knubbsäl ovanlig i den forna Österbygden eftersom vattentemperaturen generellt är för låg för den och det är för mycket drivande isflak. Grönländssälen, däremot, uppskattar att leva bland packis. Den relativa förekomsten av knubbsäl respektive grönländssäl kan därför användas som indikator på den relativa förekomsten av packis. Den kraftiga minskningen av knubbsäl till förmån för grönländssäl pekar på nära nog helt isfria förhållanden i början av den norröna perioden och relativt kraftiga isförhållanden mot slutet av den norröna perioden.

Det går inte att i nuläget peka på någon specifik klimathändelse som rimligen kan ha lett till att de inre fjordområdena i Österbygden gick sin undergång till mötes. Det är, emellertid, tydligt att villkoren även där försämrades högst väsentligt i slutet av den norröna perioden på Grönland. Den norröna pastorala jordbruksekonomin var förmodligen väl anpassad för de förhållanden som rådde på sydvästra Grönland under den medeltida värmeperioden. Den norröna jordbruksekonomin var dåligt anpassad för villkoren i och med att den medeltida värmeperioden tog slut och helt ohållbar i och med början av Lilla istiden.

Fredrik Charpentier Ljungqvist

Sista sidan...

Grønland på Tivoli i Köpenhamn

31 juli till 1 augusti öppnas återigen Tivolis portar för Grønland.

I år kan gruppen som styr över detta populära arrangemang känna en ovanlig lättnad. Grønland i Tivoli har fått en huvudsponsor, Greenland Contractors, som bistår med 100 000 dkr. Med dessa pengar i bakfickan kommer Grønlands största kulturarrangemang att bli mer innehållsrikt och ambitiöst än någonsin tidigare.

Programmet bjuder bl a på musikinslag med Qarsoq, Qullissara, Jenseeraq, Torluut, Ida Heinrich och Josef Josefsen, Avaat och den östgrönländska kören Ingeratsiler. Det blir humor med komiker-

paret Piitannguaq Alaufsen och Valerius Nielsen kommer med föreställningen Aaseralaat. Och barnen får chans att gå på workshop i trumdans med Vivi Sørensen och Nuka Alice Lund.

Sammanlagt är det 75 människor från det grönländska kulturlivet som tänker göra Grønland i Tivoli till en spännande händelse.

Grønland i Tivoli är inte en del av Tivoli utan ett självständigt kulturarrangemang och arrangörerna som arbetar i nära samarbete med Tivoli måste själva ordna finanserna till de olika inslagen i programmet.

En håndbog om

Grønland - og andre øer

Henrik Pöttsch, lärare i Kulusuk, har skrivit en nästan sann historia om en man, som efter en skilsmässa river upp sina rötter och reser till Grønland för att bli författare.

Först slår han sig ned i Nuuk och senare i Tasiilaq. Genom nästan 100 korta berättelser, roliga, mystiska och ibland mycket underliga, tecknar han ett kärleksfullt och kritiskt porträtt av livet och människorna i ett modernt Grønland. 322 sidor. Pris 150 dkr. Boken kan köpas via Husets boghandel sumut.dk och cdon.dk.

Grönländskt bygdeliv i fokus

Höstens program är ännu inte fastlagt men förslagen är många. Föreningens medlemmar kan räkna med

En kryssning till Danmarkshavn. Lars Tyllered visar bilder och berättar

Resan till Antarktis. Fred Goldberg berättar

Grönländskt bygdeliv från öst till väst. Sylvia Hild berättar

Tidpunkter och lokal meddelas i nästa nummer av Iluliaq och på föreningens hemsida.

Ny bok om Thulekulturen

On the Track of the Thule Culture from Bering Strait to East Greenland av Bjarne Cronnow.

Boken är utgiven och kan rekvideras från Danmarks Nationalmuseum.